

Han Shu'nun Çin Tarihçiliğindeki Önemi

Burçin Bedel*

Han Shu

Çin Cumhuriyeti kurulana kadar Çin, tarih boyunca hanedanlıklar tarafından yönetilmiştir. Çin tarihçileri, genellikle Xia Hanedanlığı'nı (夏朝, yaklaşık MÖ 21. yüzyıl - MÖ 17. yüzyıl) Çin'in ilk hanedanlığı olarak kabul ederler. Xia Hanedanlığı'ndan sonra Shang Hanedanlığı gelmektedir. Çin tarihinin ilk yazılı kaynakları da Shang Hanedanlığı dönemine ait olan "Fal Yazıtları"dır. Bu belgelerde kullanılan yazı, hiyeroglif yazıdan farklıdır. Devlet işlerinin düzenlenmesi için kâhinlerin, kaplumbağa kabuğu ve sığır kürek kemiklerinin üzerine kazıdıkları belgelerdir. ¹Daha sonraları, bambu malzeme kullanılarak önemli eserler meydana getirilmiştir. Beş Klasik (五经) gibi Çin tarihi ve kültürünün en eski dönemlerini aydınlatan eserler Zhou Hanedanlığı (周朝) döneminde Konfüçyüs tarafından derlenmiştir.² Erken tarihlerde yazıyı kullanmaya başlayan Çinliler, düzenli arşiv tutmayı bir alışkanlık haline getirmişlerdir.

Çinlilerin tarih yazıcılığına önem vermesi sonucunda geniş bir tarih külliyyatı meydana gelmiştir. "24 Tarih" olarak adlandırılan Çin resmî tarih serisi, Orta Asya Türk tarihi ve kültürü açısından son derece önemlidir. "Shi Ji", "24 Tarih" külliyyatının ilk kitabıdır. Çin'in Batı Han Hanedanlığı (西汉朝, MÖ 202 – M.S. 8) Hükümdarı Han Wu Di (汉武帝) döneminde yazılmıştır. Shi Ji'nin yazımına Büyük Tarihçi Sima Tan (司马谈) başlamıştır. Sima Tan'ın ölümünden sonra, babasının yarım bıraktığı işi oğlu Sima Qian tamamlamıştır (yaklaşık MÖ 110- MÖ 91).

* Arş. Gör., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Fen- Edebiyat Fakültesi, Çin Dili ve Edebiyatı Bölümü, Rize/TÜRKİYE, burcinbedel@hotmail.com ORCID: 0000-0002-7820-3348 DOI: 10.37879/9789751749987.2022.30

1 Mengjia Chen, *Yin Xu Bucı Zong Shu*, Kexue Chubanshe, Beijing 1956, s. 636.

2 Bülent Okay, *Konfüçyüs*, Okyanus Yayınları, İstanbul 2004, s. 53.

Günümüzde de kitabın yazarı Sima Qian olarak görülmektedir. Sima Qian, “Shi Ji”yi yazarken daha önce hiç kullanılmamış bir yöntem kullanmıştır. Kitap 130 bölümden oluşmaktadır. Bu bölümler Yıllıklar (本纪), Çizelgeler (表), Belgeler (书), Soylu Aileler (世家), Biyografiler (列传) olarak 5 ayrı ana başlık altında toplanmıştır. Sima Qian’ın kullandığı bu yöntem kendisinden sonraki tarih kitaplarına örnek olmuştur.³

“24 Tarihi” külliyyatı içerisinde yer alan tarih eserleri resmi hanedanlık kayıtlarıdır. Çin tarihinde resmî hanedanlık kayıtları hükümdarın emri ile resmî görevli bir tarihçi ya da bir heyet tarafından derlenmiştir. Heyete başkanlık eden kişi eserin yazarı olarak kayda geçmiştir. Çalışma tamamlandıktan sonra hükümdarın onayına sunulmuştur.

“24 Tarih” içinde ikinci sırayı “Han Shu” almaktadır. Doğu Han Hanedanlığı⁴ döneminde yazılmıştır. Eseri yazmaya saray görevlisi Ban Biao (M.S. 3- 54) başlamıştır. Ban Biao’nun ölümünün ardından görevi oğlu Ban Gu’ya (M.S. 32- 92) geçmiştir. Ban Gu kitabı tamamlayamadan ölmüştür. Kitabı kız kardeşi Ban Zhao tamamlamıştır. Kitabın yazarı olarak Ban Gu kabul edilmektedir.⁵

Eser Batı Han Hanedanlığı’nın ilk hükümdarı Liu Bang’tan, Wang Mang’ın son yıllarına kadar olan yaklaşık 230 yıllık (yaklaşık MÖ 206- M.S. 23) bir dönemi içermektedir. Eserin adı Han Shu’dur. Ancak Doğu Han Hanedanlığı tarihini anlatan Hou Han Shu (后汉书, Sonraki Han Tarihi) ile karıştırılmaması için bazı kaynaklarda Qian Han Shu (前汉书, Önceki Han Tarihi) ya da Xi Han Shu (西汉书, Batı Han Tarihi) olarak adlandırılmaktadır. Hükümdar Yıllıkları, Kronolojik Tablolar, Kayıtlar, Biyografiler başlıkları altında toplam 100 bölüm⁶ bulunur.

3 Han Shu, Hou Han Shu vb. hanedanlık kayıtlarında Shi Ji’de kullanılan bu sistem örnek alınmıştır.

4 Han Hanedanlığı, Batı Han Hanedanlığı ve Doğu Han Hanedanlığı olarak iki döneme ayrılmaktadır. Batı Han Hanedanlığı yaklaşık MÖ 202 – M.S. 8 yılları arasında ülkeyi yönetmiştir. Wang Mang’ın (王莽) yönetimi ele geçirmesi ile son bulmuştur. Wang Mang, Xin Hanedanlığını (M.S. 9- 23) kurmuştur. Wang Mang’ın hanedanlığı yıkıldıktan sonra tekrar yönetime Han Hanedanlığı gelmiş, bu döneme Doğu Han Hanedanlığı (M.S. 25- M.S. 220) denmiştir.

5 Clyde B. Sargent, “Subsidized History: Pan Ku and the Historical Records of the Former Han Dynasty”, *The Far Eastern Quarterly*, vol.3 No: 2 Feb 1944, s. 127.

6 Ancak daha sonraki dönemlerde bazı bölümlerin 2 ya da 3 bölüme ayrılması ve sonradan yapılan eklemeler ile bölüm sayısı 120’ye ulaşmıştır. Bu ayrılan bölümlere yeni bir bölüm sayısı verilmemiş, aynı bölüm 1. part/2. part (上下) olarak nakledilmiştir. Örn: 25. bölüm part 1/25. bölüm part 2 二十五卷上/ 二十五卷下)

Kitap bölümü olarak adlandırdığımız bu başlıklar aslında Çincedeki Juan (卷) kelimesinin tam karşılığını vermemektedir. Eski dönemde Çinliler bambu çubuklar üzerine kayıt tutmuş, bu çubukları ip ile birleştirerek rulolar haline getirmiştir. Oluşturulan bu tomarlara da juan denmiştir. Han Shu'nun kâğıt üzerine geçirilip kitap haline getirilmesi daha sonraki zamanda gerçekleşmiştir. Günümüzde de Han Shu çalışmaları çoğunlukla derlenen bu kitaplar ile yapılmaktadır ve bu sebeple juan'ler için bölüm ya da cilt⁷ kelimeleri kullanılmaktadır.

Hükümdar Yıllıkları 12 bölümden oluşur. Birinci bölüm Han Hanedanlığı'nın kurucusu Han Gaozu (汉高祖, Liu Bang'ın hükümdarlık adı) ile başlar. Daha sonraki bölümlerde sırasıyla, Wang Mang'ın ülke yönetimini ele geçirip Xin Hanedanlığı'nı (新朝) kurana kadar tahta geçmiş olan Batı Han Hanedanlığı'nın hükümdarları yer alır. "Hükümdar Yıllıkları en önemli olan bölümlerdir. Diğer bölümler Hükümdar Yıllıklarının tamamlayıcısıdır, hükümdar ailesinin politik tarihini tanıtırken gerekli olan bilgileri temin ederler."⁸

Hükümdar Yıllıklarında ülkeyi etkileyen önemli olaylar hükümdarların taht yıllarına göre kaydedilmiştir. "Çin tarihlendirme usulüne göre her imparator değişikliğinde yeni bir saltanat devresi başlatılmıştır. Takvim yılının ortasında başa geçtiklerinde, eski saltanat yılı devam etmiş ve yeni saltanat devresi yeni yılla birlikte başlatılmıştır."⁹

Saltanat devrelerinin kendi adları vardır. Bu sebeple eserin çevirilerinde, tarihler belirtilirken örneğin "Jian yuan devrinin 2. yılında" gibi ifadeler kullanılmıştır. "Çinli tarihçiler biyografileri yazarken tarih belirtmemişlerdir. Dolayısıyla tercüme yapılırken olayların geçtiği tarihlerin tesbitinde güçlükler çekilmektedir. Tsu-chih T 'ung-chien¹⁰ ve imparator bölümlerine müracaat etmeyi gerektirmektedir. Yine de çok sayıda hadisenin kesin tarihinin tespiti mümkün olamamaktadır."¹¹

7 Chapter/volume

8 Sargent, *age.*, s. 121.

9 Ayşe Onat, Sema Orsoy, Konuralp Ercilasun, *Han Hanedanlığı Tarihi Hsiung-nu (Hun) Monografisi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2004, s. XVII.

10 Tsu-chih T 'ung-chien Wade- Giles sistemine göre yazılmıştır. Kelimenin Pinyin sistemine göre yazılışı Zizhi Tongjian (资治通鉴)' dir. Tarihçi Sima Guang (司马光) tarafından 1066 yılında yazılmıştır. Tarihi olayları kronolojik olarak anlatır.

11 Ahmet Taşağıl, "Türk Tarihi ile İlgili Çin Kaynaklarının Türkçe Neşri Üzerine Düşünceler", <https://ahmettasagil.wordpress.com/makaleler/turk-tarihi-ile-ilgili-cin-kaynaklarinin-turkce-nesri-uzerine-dusunceler/> 14.11.2016 14:26

Kronolojik Tablolar 8 bölümdür ve soylu kişiler, devlet görevlileri ve hanedan üyeleri anlatılır. Bu kişiler Han Hanedanlığı soyundan olup Liu (刘) soy ismin taşıyanlar, hanedanlık ailesinden olmayıp hükümdar tarafından çeşitli sebepler ile soylu olarak onurlandırılan kişilerdir. Ayrıca hükümdarların eş ve cariyeleri ile onların ailelerinin, Çin tarihine iz bırakmış önemli kişilerin anlatıldığı bölümleri içerir.

Kayıtlar 10 bölümdür. Bu bölümlerde, takvim, müzik, yasalar, dini törenler, coğrafya, edebiyat gibi kültürel bilgiler yer alır. Dönemin kültürü, ekonomisi ve sosyal yapısı hakkında bilgiler vermektedir. "Genel olarak yorum ve açıklama açısından yetersiz olsa da pek çok açıdan bakıldığında Han Dönemi'nin genel resmi hakkında, kendinden sonraki tarihçilere oldukça verimli malzemeler sağlamaktadır...¹²"

70 bölümden oluşan Biyografilerde¹³ önemli kişiler ve yöneticilerin biyografileri ile komşu uluslar hakkında bilgiler verilmiştir. Biyografilerde bazen bir bölüm tek bir kişiye ayrılırken, bazen birden fazla kişinin biyografisi tek bir bölümde incelenmiştir.

"Han Shu'nun 70 Biyografisi Qin Hanedanlığı¹⁴ sonundaki ayaklanmalardan, Chu ve Han¹⁵ beyliklerinin çatışmalarından başlayarak, Wang Mang dönemine kadar önemli tarihi kişilerin hayatları yanı sıra sınırlarda yaşayan komşu halkların tarihleri hakkında bilgiler verir. Sadece Batı Han Hanedanlığı tarihini başından sonuna kadar gözler önüne sermez, ayrıca yazarın politika, tarih, ekonomi, askeri ve kültürel konulardaki görüşlerini de derinlemesine yansıtır."¹⁶

Biyografiler bölümleri, Orta Asya ve Türk tarihinin araştırılması açısından en önemli olan bölümlerdir. Han Shu 95. bölüm Güneybatı Yi (西南夷) halkları, Yue'ler (Dong Yue 东粤 ve Nan Yue 南粤), Kore (朝鲜) Biyografileri o dönemdeki Çin'in sınır komşuları hakkında bilgiler vermektedir. Han Shu 96. bölüm Batı Bölgesi (西域) Kayıtları, Batı Han Hanedan-

12 Sargent, *age.*, s. 123.

13 列传, Lièzhuan kelimesi farklı kaynaklarda farklı ifadeler ile açıklanmıştır. Bunlardan bazıları: Biyografi, Monografi, Biyografik Kayıt... vb. kişilerin hayatlarının anlatıldığı bölümler için biyografi kelimesini kullanmak uygunken, bir halkın anlatıldığı bölümler için kayıt kelimesini kullanmak daha uygun olacaktır.

14 秦朝, Qin Hanedanlığı (yaklaşık MÖ 221 – MÖ 207).

15 楚, Chu; 汉, Han.

16 Pan Dingwu, "E Lun Han Shu de Zhengti Jiegou", *Huangshan Xueyuan Xuebao*, vol. 10, no: 2 Nisan 2008, s. 78-82.

lığı döneminde Orta Asya'da siyasi birlik kurmuş şehir devletleri ve göçebe halklardan oluşan toplulukların siyasi ve kültürel yaşamlarını anlatmakta, bunların Çin ile olan siyasi, ticari ve kültürel ilişkilerini yansıtmaktadır.

Tarihte Türkler ve Çinliler birbirine komşu olmuş ve yüzyıllarca birbirleriyle iletişim halinde olmuştur. Çinliler çok eski zamanlarda Kuzey Batı sınırlarında yaşayan halkları Rong, Di, Yi, Hu (戎, 狄, 夷, 胡) gibi isimler ile tanımlamıştır. Han Shu 94. bölüm Hun (匈奴, Xiong Nu) Kayıtları, Türklerin tarih sahnesine ilk çıktığı dönemler hakkında bilgiler içermektedir. Kayıtlardan, Hun liderlerinin adları, unvanları, devlet teşkilatları, ekonomik ve sosyal yaşamları hakkında bilgilere ulaşılabilmektedir. Kültürel özelliklerinin yanı sıra, Çinliler ve diğer halklar ile olan siyasi ilişkilerine de yer verilmiştir.

Han Shu'da her bölüm kendi içerisinde bir kronolojiye sahiptir. Ancak bir olayı tamamen anlamak için bir bölümü incelemek yeterli değildir. Çoğunlukla aynı olay ile bağlantılı farklı bilgiler birden fazla bölüm içerisine dağıtılmıştır. Bu bölümler, olayın geçtiği dönemde tahtta olan hükümdarın yıllığı ya da olayla bağlantılı farklı bir tarihi kişinin biyografisi olabilir. Bu sebeple, bir olayı anlayabilmek için o olay ile bağlantılı bütün bölümlerin içinden bilgileri çekip çıkarmak, olayı bir bütün olarak incelemek gerekmektedir.

Bu duruma örnek olarak Han Shu 61. bölüm Zhang Qian (张骞) ve Li Guang Li (李广利) Biyografileri verilebilir. Elçi Zhang Qian'in Hükümdar Han Wu Di'nin emri ile Yue Zhi (月氏)'lerle anlaşma yapmak üzere batıya seyahat ettiği şu şekilde kaydedilmiştir: "O sırada Hunlardan kaçıp sığınanların söylediklerine göre Hunlar, Yüeh-chih Kralı'nı mağlup etmiş (ve) kafatasından içki kâsesi yapmışlardı. (Böylece) Yüeh-chihlar uzaklara kaçarak, Hunlardan nefret etmişlerdi. Ancak [onlara] karşı birlikte saldıracak [bir müttefikleri] yoktu. Aslında Han [hükümdarı] Hu [Hunlara] saldırarak [onları] yok etmeyi planlamaktaydı.¹⁷"

Biyografi içerisinde Zhang Qian'in yolculuğu sırasında Hun liderine esir düştüğü, ancak uzun yılların sonunda Orta Asya'da günümüz İran topraklarına kadar ulaşıp, oradan tekrar Çin'e geri dönebildiği kaydedilmiştir. Döndüğünde bölge hakkında edindiği bilgileri rapor olarak hükümdara sunmuştur. Hunlar ile ilgili bu bilgiler 94. bölüm Hun Kayıtları içerisinde yer verilmemiştir. Buradan anlaşılmaktadır ki Çin-Hun ilişkileri değeren-

17 Ayşe Onat, *Çin Kaynaklarında Türkler Han Hanedanı Tarihinde Batı Bölgeleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2012, s. 79.

dirilirken sadece Hun Biyografisi bölümünü incelemek yeterli olmamaktadır. Hunlar ile iletişime geçmiş kişilerin biyografileri ve hükümdar yıllıkları gibi birçok bölüm içerisinde Hunlar hakkında bilgi bulmak mümkündür.

Han Shu'nun yazımında kullanılan temel kaynakların başında Sima Qian'in Shi Ji eseri gelmektedir. Shi Ji'de yer alan bölümler kullanılmış, bazılarına eklemeler yapılmıştır. Ayrıca yazım tekniği olarak da Shi Ji'den yararlanılmıştır. Çin tarihçiliğinde hükümdar yıllıkları ve kişi biyografileri oluşturularak tarihî olayların kaydedildiği tekniğe Jizhuanti (纪传体) denmektedir. Ancak yine de Han Shu'yu, Shi Ji'nin devamı niteliğinde görmek doğru değildir. Han Shu, Shi Ji'nin daha kapsamlı olarak geliştirilmiş şeklidir.

“Eskiler, Han Wu Di öncesindeki dönemi Shi Ji'den kopyaladığı gerekçesi ile Han Shu'yu eleştirmektedir, ancak bu eleştiri doğru değildir. Elbette Sima Qian'in Batı Han Hanedanlığı tarihi kayıtları “gerçek kayıtlar”dır ve Han Shu'nun Han Wu Di öncesi dönemine ait kayıtlarının büyük bir bölümü Shi Ji'den alıntılar içerir. Ban Gu'nun bunu yapmasının sebebi dürüstlüğündendir, bu eleştirilemez. Ancak, Han Wu Di öncesine ait kayıtlarda, Ban Gu'nun elinde olan malzeme daha ileri gitmesine olanak sağlamıştır, oldukça kayda değer yorumları vardır.”¹⁸

Doğu Han Hanedanlığı'nın saray arşivi ve Batı Han Hanedanlığı yazarlarına ait edebî eserler de eserin derlenmesinde kullanılan kaynaklar olmuştur.

Ülkemizde Han Shu'nun tercümesi üzerine yapılan çalışmalar mevcuttur. Prof. Dr. Ayşe Onat önderliğinde hazırlanan “Han Hanedanlığı Tarihi-Hsiung-nu (Hun) Monografisi” kitabı 2004 yılında ve “Çin Kaynaklarında Türkler-Han Hanedanlığı Tarihinde Batı Bölgeleri” kitabı 2012 yılında Türk Tarih Kurumu tarafından yayınlanmıştır. Bu kitaplarda, Han Shu 94. bölüm Hun Kayıtları, 96. bölüm Batı Bölgesi Kayıtları ve 61. bölüm Zhang Qian ve Li Guang Li'nin Biyografilerinin Türkçeye tercümesi yapılmıştır.

18 Chen Qitai, “Han Shu Lishi Diwei Zai Pingjia”, *Han Shu Yanjiu, Zhongguo Da Baike Quanshu Chuban She*, 2009, s. 25-36.

Ban Ailesi

Ban ailesinin soyu Konfüçyüs¹⁹ yaşadığı döneme kadar uzanmaktadır. "Çin'in İlkbahar- Sonbahar Döneminde,²⁰ Ban ailesinin torunları günümüz Shanxi Eyaleti'ndeki bir bölgeye taşınmıştır. Sığır ve koyun yetiştiriciliği ile çok zengin olmuşlardır. Ban ailesinin beşinci soyu ilimleri ve zenginlikleri ile ün yapmış, bunun neticesinde de yüksek mevki görevlere atanmışlardır.²¹"

Ban ailesinin üyeleri Han Hanedanlığı döneminde sarayda önemli mevkilerde görev almışlardır. Sonraki Han Tarihi'nin (Hou Han Shu) 40. Ban Biao Biyografisi Bölümü'nde Ban Biao'nun babasının Hükümdar Han Ai Di (汉哀帝) zamanında Guangping (广平) valisi olduğu kaydedilmiştir.²²

Halası Ban Jieyu (班婕妤) de Çin'in önemli bir şairi ve Hükümdar Han Cheng Di'nin (汉成帝) sevdiği cariyelerinden biri olmuştur.

Batı Han Hanedanlığı Hükümdarı Han Wu Di zamanından başlayarak, saray görevlileri bir sınava tabi tutulup, başarılı olabildikten sonra atanmıştır. Bu sınavlar Konfüçyüs'ün derlediği klasik eserler esas alınarak yapılmıştır. Ancak bu zamandan öncesinde geçerli olan bir sistem daha vardır. Soyluluğun ve mevkiinin babadan oğula geçtiği miras usulü de sarayda hala devam etmektedir. Ban Biao, Doğu Han Hanedanlığı Hükümdarı Han Guangwu Di (汉光武帝) zamanında saray görevlisi olarak çalışmıştır.

Ban Biao tarihe ilgi duymuştur. Shi Ji'den örnek aldığı tarih kayıtlarını derlemeye bu dönemde başlamıştır. Batı Han'da yaşanan olayları, farklı kaynaklardan toparlamış ve Hou Zhuan (后传, Sonraki Kayıtlar) adını verdiği kayıtları oluşturmuştur.

Ban Biao'un amacı Shi Ji'yi devam ettirmek değildir. Daha kapsamlı bir eser yazmayı planlamıştır. Hou Han Shu 40. bölüm Ban Biao Biyogra-

19 Çin'de Zhou Hanedanlığı yaklaşık MÖ 11 yy – MÖ 221 yılları arasında hüküm sürmüştür. Zhou Hanedanlığı iki döneme ayrılmaktadır; Batı Zhou (MÖ11 yy- MÖ 771) ve Doğu Zhou (MÖ 771- MÖ 221). Doğu Zhou Hanedanlığı da iki döneme ayrılmaktadır; İlkbahar-Sonbahar Dönemi (MÖ 771- MÖ 403) ve Savaşan Devletler Dönemi (MÖ 403- MÖ 221). Konfüçyüs İlkbahar-Sonbahar Döneminde yaşamış bir düşünürdür.

20 İlkbahar- Sonbahar Dönemi (春秋时期, MÖ770 – MÖ 476)

21 Yuen Ting Lee, "Ban Zhao: Çin Han Hanedanlığı Bilgini", <http://worldhistoryconnected.press.illinois.edu/9.1/lee.html> 14.11.2016 12:33

22 "父稚, 哀帝时为广平太守" <http://ctext.org/hou-han-shu/ban-biao-lie-zhuan-shang/ens> 14.11.2016 12:36

fisi'nde, Biao'un, "tarihin kazanım ve kayıpları ile tartışılması gerektiğini"²³ düşündüğü için kayıtları derlediği kaydedilmiştir. Ayrıca yine aynı bölümde, Ban Biao'un Shi Ji'de yapılan yorumlar için, "yorumlar yüzeysel ve üstü kapalıdır,"²⁴ dediği kaydedilmiştir. Bu sözlerden Ban Biao'un, Shi Ji'deki eksikliklere dikkat ettiği görülmektedir.

Ban Biao, eserini tamamlayamadan ölmüştür. Ölümünden sonra eserini oğlu Ban Gu devam ettirmiştir. Kitabın büyük bir kısmını Ban Gu yazmıştır. Doğu Han Hükümdarı Han Ming Di (汉明帝) 'ye Ban Gu'nun ülke tarihini kendince değiştirdiği ihbar edilmiş, bunu üzerine Ban Gu hapsedilmiştir. Erkek kardeşi Ban Chao (班超) hükümdara kardeşinin çalışmalarını göstermiş, hükümdar Ban Gu'nun yetenekli olduğuna karar vererek onu serbest bırakmıştır.

Han Shu, sadece Batı Han Hanedanlığı tarihini anlatmaktadır. Kitabın yazımında Liu²⁵ ailesinin hükümdarlığı esas alınmıştır. Batı Han Hanedanlığı, saray danışmanı olan Wang Mang'ın M.S. 9 yılında yönetimi ele geçirerek kendi Xin Hanedanlığı'nı kurması ile sona ermiştir. M.S. 25 yılında Liu ailesinin tekrar hükümdar olması ile Doğu Han Hanedanlığı kurulmuştur. Arada geçen bu dönemde ülke Wang Mang tarafından yönetilmiştir. Eserde bu dönem ayrı bir hanedanlık olarak ele alınmamıştır. Wang Mang'a Han Hanedanlığı hükümdar yıllıkları arasında yer verilmiştir. Wang Mang'a ait kayıtlar Biyografiler bölümleri içerisinde yer alır.

Ban Gu babasından devraldığı çalışmaları düzenlerken tek bir hanedanlık ve ailesinin tarihini kapsamlı olarak ele almayı planlamıştır. Ancak bunu yaparken bütünüyle Liu ailesini ve Han'ın yüceliğini övmeyi de amaçlamamıştır. Ban Gu'ya göre Han Hanedanlığı Çin'in birliğini temsil etmektedir. Bu sebeple tarihi tek bir eserde derinlemesine incelenmelidir.

“Onun Han Shu kitabı Batı Han tarihini anlatmaktadır, öncelikle politik kazanç ve kayıpları araştırmaya önem vermiştir. Ona göre, hükümetin politik kazanç ve kayıpları, ülkenin iniş çıkışları, halkın hüznü ve mutluluğu ile ilişkilidir, derinlemesine araştırmadan olmaz. Politik kazanç ve kayıpları, Batı Han Hanedanlığının politik, ekonomik, etik sistemini, tebaasını ve yabancı halkları değerlendirerek yansıtmıştır.”²⁶

23 “前史而讥正得失” <http://ctext.org/hou-han-shu/ban-biao-lie-zhuan-shang/ens>
14.11.2016 13:10

24 “论议浅而不笃” <http://ctext.org/hou-han-shu/ban-biao-lie-zhuan-shang/ens>
14.11.2016 13:10

25 刘, Liu: Han Hanedanlığı hükümdar ailesinin soyadıdır.

26 Shi Ding, “Ban Gu Yu Han Shu de Shixue Sixiang”, Lishi Yanjiu, 1992, 4. Sayı, s. 62-72.

Neredeyse her bölümün sonunda Ban Gu bölümde anlatılan olayların yorumunu yapmıştır. Yorumları her zaman övgü içermez, bazen de yergilere yer vermiştir.

Ban Gu eserini tamamlayamadan 92 yılında ölmüştür. Ölümünden sonra Hükümdar Han He Di (汉和帝) eseri tamamlaması için Ban Gu'nun kız kardeşi Ban Zhao'ı görevlendirmiştir. Tarihçi Ma Xu (马续) de ona yardımcı olmuştur. "Ban Zhao'nun Kronolojik Tablolar (13-20 Bölümler), "Astronomi Kayıtları" (26. Bölüm) ve Wang Mang'ın Biyografisini (99. Bölüm) derlediği düşünülmektedir. Muhtemelen hükümdarın onayına sunulmadan önce de genel bir düzenleme yapmıştır.²⁷"

Ban Zhao, Çin klasikleri iyi bilen başarılı bir bilgidir. Yetenekleri sarayda fark edilmiş, bu sayede hükümdar tarafından, daha önce hiçbir kadına verilmeyen önemli bir göreve atanmıştır. Han Shu'nun tamamlanmasına katkıda bulunmuş, böylece Çin tarihinin ilk kadın tarihçisi olmuştur.

Ban Zhao, Hükümdarın eşi Deng (邓太后), hükümdarın cariyeleri ve diğer saray hanımlarına sarayda öğretmenlik etmiştir. Sarayda kazandığı güven sayesinde, sarayın kütüphanesinden yararlanabilmiş ve çalışmalarında ilerleme kaydetmiştir. Kadınların tarih, sanat, edebiyat gibi kültürel alanlarda ilerlemesinin pek kolay olmadığı bir toplum yapısında onun yazdığı eserler kendinden sonraki nesillere örnek teşkil etmiştir.

Batı Han Hükümdarı Han Wu Di'den sonra tahta gelen Han Zhao Di (汉昭帝) ve Han Xuan Di (汉宣帝) gibi hükümdarlar zamanında da Çin'de ve sınırlarında yaşayan siyasi, ticari, sosyal ve kültürel gelişmeler Çin'in tarihinin kaderini belirlemiştir. Bu dönem çok uluslu Çin toplumunun temellerinin atıldığı dönemdir.

Sima Qian'in Shi Ji eseri, Çin tarihini Han Wu Di dönemine kadar anlatabilmiştir. Han Shu ise Batı Han Hanedanlığı tarihini bütünüyle ele alarak dönemi aydınlatmıştır. Shi Ji ile karşılaştırıldığında, Han Shu'da bütünlüğe daha çok dikkat edilmiştir. Tek bir hanedanlık dönemini anlatmış, zaman dilimleri tarihe göre ve daha kapsamlı olarak ele alınmıştır. Han Shu yazarın politika, tarih, ekonomi, askerî ve kültürel alanlardaki düşüncelerini de yansıtmaktadır. Han Shu'nun yazımında kullanılan sistem ve eserin içeriği kendinden sonraki tarih kitaplarına örnek teşkil etmiştir.

KAYNAKLAR

Chen, Mengjia, Yin Xu Buci Zong Shu, Kexue Chubanshe, Beijing 1956.

Chen, Qitai, “Han Shu Lishi Diwei Zai Pingjia”, *Han Shu Yanjiu, Zhongguo Da Baike Quanshu Chuban She*, 2009, s. 25-36.

Hou Han Shu, <http://ctext.org/hou-han-shu/ban-biao-lie-zhu-an-shang/ens> 14.11.2016 13:10

Okay Bülent, *Konfüçyüs*, Okyanus Yayınları, İstanbul 2004.

Onat Ayşe, *Çin Kaynaklarında Türkler Han Hanedanı Tarihinde Batı Bölgeleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2012.

Onat, Ayşe; Orsoy, Sema; Ercilasun, Konuralp, *Han Hanedanlığı Tarihi Hsiung-nu (Hun) Monografisi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2004.

Pan Dingwu, “E Lun Han Shu de Zhengti Jiegou”, *Huangshan Xueyuan Xuebao*, Vol. 10, No: 2 Nisan 2008, s. 78-82.

Sargent, Clyde B., “Subsidized History: Pan Ku and The Historical Records of The Former Han Dynasty”, *The Far Eastern Quarterly*, vol. 3 No: 2, Şubat 194, s. 119-143.

Shi Ding, “Ban Gu Yu Han Shu de Shixue Sixiang”, *Lishi Yanjiu*, 1992, 4. Sayı, s. 62- 72.

Taşagıl Ahmet, “Türk Tarihi ile İlgili Çin Kaynaklarının Türkçe Neşri Üzerine Düşünceler”, <https://ahmettasagil.wordpress.com/makaleler/turk-tarihi-ile-ilgili-cin-kaynaklarinin-turkce-nesri-uzerine-dusunceler/> 14.11.2016 14:26

Yuen Ting Lee, “Ban Zhao: Çin Han Hanedanlığı Bilgini”, <http://worldhistoryconnected.press.illinois.edu/9.1/lee.html> 14.11.2016 12:33